

Mellan krig och fred – ryskt militärt tänkande nu och då

Inträdesanförande i KKrVA avd VI den 12 mars 2014 av Gudrun Persson

Résumé

What do future wars look like? What is driving the development? What is most important on the battlefield – man or technology? These are not new questions but very much on today's agenda. Are we experiencing a paradigm shift? I am exploring Russian military thinking at the time of the Crimean War in the mid- 19th century. This was a time marked by rapid change – political, social, economic, and technological. The army was one of the pillars on which the Russian regime built its power, and it was crucial for the survival of the regime both in domestic and foreign affairs. The reactions and thinking of the military at a time of rapid change therefore, tell us a lot about the regime's ability to adjust, develop, and ultimately survive. Special attention is given to two members of the Royal Swedish Academy of War Sciences from that period, Michail Dragomirov and Genrikh [Henrik] Leer. This provides a background to the contemporary Russian military thinking on future wars. The aim is to show that the Russian military theoretical debate deals with relevant issues and tells us something important about our time. This knowledge is vital in order to avoid future 'sleepwalking' and rude awakenings.

HUR SER NÄSTA krig ut? Vad är det som driver utvecklingen? Förändrar ny teknik framtidens slagfält – i så fall hur? Står vi inför ett paradigmskifte?

Frågorna är inte nya, och jag skulle vilja uppmärksamma hur några av de ryska militära teoretikerna såg på dessa frågor vid tiden efter det förra Krimkriget, d v s 1860- och 1870-talen – några av dem medlemmar i Kungliga Krigsvetenskapsakademien. Ett antal exempel ur debatten från den tiden får utgöra en bakgrund till dagens ryska diskussion om det framtida kriget. Jag vill visa att det ryska militärteoretiska samtalet mycket väl knyter an till aktuella frågor och säger något viktigt om vår samtid – en kunskap av vikt för att i framtiden undvika ”sömngångeri” och bryska uppvaknanden.

Två av de främsta ryska militära tänkarna under 1800-talets andra hälft var också kallade medlemmar i denna akademi: Genrich [Henrik] Antonovitj Leer (1829–1904) invald år 1876 och Michail Ivanovitj Dragomirov (1830–1905) invald år 1896. Leer var vid sitt inval professor i strategi vid Generalstabsakademien, sedermera dess chef. Dragomirov hade tidigare varit chef för samma akademi och var när han valdes in i Kungl Krigsvetenskapsakademien chef för Kievs militärområde.

En förändringens tid

Förlusten i Krimkriget var smärtsam för tsarens armé. De tjugo år som följde präglades av eftertanke, reform och förnyelse. De tyska föreningskrigen (1864, 1866, 1870–71) och

det amerikanska inbördeskriget (1861–65) pekade på att slagfältet höll på att förändras och att en snabb anpassning var av nöden.¹ Det var en tid av snabb utveckling: ökad nationalism, industrialisering och högre krav på utbildning, särskilt bland enskilda soldater. Ryssland koncentrerade sig på inrikes reformer, inte minst i den militära sfären, enligt utrikesminister Aleksandr Gortjakovs kända fras: "Ryssland surar inte, hon återhämtar sig".

De ryska militärreformerna under 1860- och 70-talen var omfattande och genomgripande. De leddes av Alexander II:s krigsminister Dmitrij Aleksejevitj Miljutin (1816–1912) och berörde såväl organisation (till militär-områden) som utbildning och de kulminerade år 1874 då allmän värnplikt infördes.

Det här var en tid då den moderna nationalstaten tog form och då både nationalism och krav på liberalism i den politiska sfären växte. Lev Tolstoj publicerade *Krig och fred* 1865–1869. Michail Dragomirov recenserade också boken från en militär horisont. De räfflade gevären medförde en kraftigt ökad eldkraft, vilket inte minst utmanade den traditionella uppställningen på slagfältet. Ytterst handlade det om en ständigt aktuell fråga: vad är viktigast i den framtida striden, människan eller teknologin?

Moral och eldkraft

En av de stora frågorna i debatten handlade om konsekvenserna av ökad eldkraft. Att den påverkade taktik och utbildning stod klart, men på vilket sätt och hur mycket? Hur påverkades truppernas moral och stridsvilja? Bekant från denna tid är Dragomirovs ofta citerade ord från generalen Aleksandr Suvorov (1729–1800): "Kulan är en idiot, men bajonetten är bra". Dragomirov får kritik både i Ryssland och i väst även idag

för att ha lagt alltför stor vikt vid moral och inte tillräckligt vid eldkraft.

Just efter det fransk-preussiska krigets slut 1871 blossade en livlig debatt upp på detta tema. Lev Bajkov, nyutexaminerad officer från Generalstabsakademien, kritiserade Dragomirov, för att inte ha lärt läxan från slaget vid Königgrätz (den 3 juli 1866 mellan Preussen och Österrike). Bajkov menade att den traditionella infanteriuppställningen på slagfältet – infanteri i slutna formationer – hade blivit omöjlig i ljuset av de räfflade gevärens eldkraft. Königgrätz, menade han, hade lett till en ny taktisk era – "eldkraftens taktik" i motsats till "bajonetten taktik." Detta betydde, enligt honom, att många, små formationer skulle utgöra uppställningen för anfall. Infanteriet var den i särklass viktigaste enheten på det nya slagfältet, medan artilleri och kavalleri hade fått rollen som stödfunktioner.

Detta för tankarna till dagens debatt om det moderna kriget och vilket vapenslag som är viktigast i ljuset av den senaste utvecklingen.

Dragomirov fick också kritik av den ryske observatör som var "inbäddad" i den preussiska armén i kriget mot Frankrike 1870–71, L. L. Zeddeler. Han var försiktigare i sina ordval, men udden var riktad mot Dragomirov. Zeddeler uppmärksammade den ökande betydelsen av eldkraft på slagfältet och ställde sig frågan om Suvorov skulle ha ställt upp sina styrkor i slutna formation. Han menade att det fransk-preussiska kriget tydligt visat att frontal-angreppet hade blivit mycket svårt att genomföra och dessutom ledde till enorma förluster. I ljuset av detta drog han slutsatsen att "åtminstone i krig, har skjutvapnen ersatt bajonetthanfallet."

Dragomirov svarade på båda artiklarna. Han anklagade Bajkov för att vara oförmögen att göra en objektiv analys – "en kulans riddare". Dragomirov menade att ingenting

i grunden hade förändrats som utmanade den etablerade sanningen att eldkraft beredde vägen för bajonett-anfallet. Han underströk att kulan och bajonetten på intet vis uteslöt varandra, utan kompletterade varandra. Således, enligt Dragomirov, var den öppna formationen ett komplement till den slutna.

Syftet i krig, påpekade Dragomirov, var inte att döda och skada så många som möjligt, utan att ”tvinga fienden att ge upp”. Därför, menade han, var moralen i trupperna (d v s bajonettanfallet) den avgörande faktorn på slagfältet och således var det meningslöst att tala om ”eldkraftens taktik” och ”bajonettens taktik”. Den enda taktik värd namnet var ”klok taktik”.

Zeddeler tvivlar på Suvorovs eventuella övningsmetoder på 1870-talet, avfärdade Dragomirov kallsinnigt. ”Förändrad beväpning kan leda till ändrade övningsmetoder i att hantera vapnen, men det har knappast någonting alls att göra med den moraliska styrkan i trupperna.”

Ännu en illustration av debatten om eldkraftens betydelse rörde befästningar. Här stod belägringen av Metz i fokus. Metz var en stad och en befästning som de tyska styrkorna belägrade mellan 19 augusti och 29 oktober 1870 när den franske befälhavaren, general Bazaine, kapitulerade utan att ha försökt bryta sig ut. Zeddeler var övertygad om att en utbrytning varit omöjlig med tanke på de solida tyska fältfortifikationerna runt befästningen, kombinerat med eldkraften i det räfflade artilleriet. En utbrytning hade varit dömd att misslyckas eftersom de tyska styrkorna hade fullständig kontroll över befästningen, menade han.

Att tillmäta de materiella förutsättningarna så mycket betydelse avfärdades av Leer. Han ansåg att en utbrytning mycket väl hade kunnat lyckas om det inte varit för att den franska armén var helt demoraliserad.

Det var bristen på moral som hade bestämt utgången av Metz. Framförallt, ansåg Leer, präglades generalitetet i den franska armén av demoralisering på grund av en alltför bristfällig militär organisation.

I anslutning till detta meningsutbyte vill jag beröra den påstått djupa konflikt i ryskt militärt tänkande som ibland sägs råda. Den har under århundraden beskrivits som en strid mellan huvudsakligen två grupper – en som betonat behovet av modern teknologi, den andra som betonat den ryske soldatens särskilda kvaliteter. I sin studie om ryskt militärt tänkande under tsartiden drog von Wahlde skiljelinjen mellan ”nationalister” och ”akademiker”, d v s han applicerade 1800-talets debatt mellan ”slavofiler” och ”västerlänningar” på det militära tänkandet.² Fuller ansåg att denna distinktion var otillräcklig och menade att skiljelinjen i stället gick mellan ”magiker” och ”tekniker” – en bredare tolkning, enligt Fuller, där en ”tekniker” också kunde vara ”slavofil.”³ Sovjetiska militära tänkare drog skiljelinjen mellan ”akademiker” och representanter för en nationell rysk skola.

Emellertid är denna påstådda konflikt överdriven och har skapat en konstgjord motsättning mellan, t ex Dmitrij Miljutin och Michail Dragomirov eller Dragomirov och Leer. Det finns mer som förenar dem än skiljer dem åt. Både Leer och Dragomirov betonar truppernas moral som det viktigaste i framtidens krig och att den nya eldkraften var ett komplement till bajonettanfallet. Trots detta har Dragomirov beskrivits som en förespråkare för ”militär nihilism” medan Leer getts epitet som ”den mest betydande militär-vetenskapliga tänkaren i den ryska armén.”⁴

Vad gäller Miljutin hade han redan sagt mycket av det Dragomirov skrev, tjugo år tidigare i en artikel från 1839 där han hylade Suvorov. Den artikeln var dock inte så

mycket en glorifiering av Suvorov, som en skickligt dold kritik mot Nikolaj I:s armé. Där argumenterade Miljutin för vikten av att officerare och soldater kunde agera självständigt i befälhavarens anda. Han betonade särskilt att soldaterna skulle behandlas väl. Detta gick på tvärs mot rådande axiom i Nikolajs armé, som var att sträng disciplin var bestämmande för militär framgång.

Att Dragomirov hyllade Suvorov kan således ha varit ett sätt att försöka legitimera en del av dessa tankar som kunde uppfattas som kontroversiella eller radikala i de mer traditionella delarna av den ryska officerskåren. Självständigt agerande mindre grupper på slagfältet ställde ökade krav på bl a utbildning, något som Miljutin ägnade mycken kraft åt i de militära reformernas 1860-tal, trots motstånd från bl a utbildningsministeriet.

Komplexiteten och utrikespolitikens roll

Genrich Leer lade även ut texten om förhållandet mellan försvaret och politiken – till skillnad från sina samtida ryska kollegor. Han undersökte förhållandet mellan en stats politiska system och vilken sorts krig staten skulle komma att föra i framtiden. Varje stats militära organisation påverkades både av utrikespolitisk situation och inrikes förhållanden. Enligt Leer var det troligast att despotiska regimer skulle föra anfallskrig i framtiden. Dessa regimer karaktäriserades av en centraliserad makt i händerna på en enda härskare, samt avsaknad av medborgerliga rättigheter.

Ett exempel på en sådan regim var, enligt Leer, Turkiet under 1700-talet. Demokratiska republiker (d v s de antika grekiska stadsstaterna) utgjorde raka motsatsen till despotiska regimer och förkroppsligade allas likhet i både politik och medborgerliga ting. Dessa

system förde i allmänhet inte anfallskrig, utan var osedvanligt starka i att försvara sig. Monarkier – som utgjorde en kombination av en centraliserad statsmakt, med viss grad av frihet och rättigheter – var följaktligen bra för både anfalls- och försvarskrig.

Vad gäller utrikespolitiken, menade Leer, påverkades den av en stats militära organisation på ett kompletterande vis. Utrikespolitikens uppgift var att skapa koalitioner eller förbli neutral och därmed påverka frågan om flankernas och de bakre linjernas säkerhet, d v s operationslinjerna. Han underströk att det var lättare och bättre att säkra operationslinjerna via utrikespolitiken än att enbart lita till militär styrka.

Leer försökte också formulera en försvarspolitisk linje för Ryssland. Eftersom det var Rysslands politiska mål att föra den västeuropeiska civilisationen – förädlad av Ryssland – till de asiatiska folken – skulle Ryssland fortsätta på den väg Peter den Store slagit in på, d v s försvar i väst och offensiv i öst. Leer påpekade också att de offensiver Ryssland utfört i väst hade varit offensiva enbart från ett militärt perspektiv men hade förblivit försvarskrig från en utrikespolitisk ståndpunkt. Uppenbarligen definierade Leer ett anfallskrig som ett krig med någon slags civiliserande syfte, och därtill räknade han uppenbarligen inte Peter I:s offensiv mot Sverige i Baltikum.

Dagens debatt

Idag står vi inför frågor om hur kriget förändrats. Ser vi ett paradigmskifte med tanke på de många tekniska innovationerna? Här i Akademien noterade jag vid vintersymposiet den 13 februari 2014 meningar som ”Train the cadets as thinking soldiers” och ”Ohne Menschen gibt es keine Armée.”⁵

I Ryssland har också dessa frågor diskuterats livligt under de senaste tjugo åren.

När börjar kriget och när ska de väpnade styrkorna sättas in? Den ryska politiska ledningens hotbild har de senaste åren präglats av en fruktan för att landet ska bryta samman. En initierad rysk bedömare uttryckte det i denna akademi på följande vis: ”Traumat efter Sovjetunionens upplösning är i högsta grad levande.”⁶ Några nedslag i den ryska militärstrategiska debatten kan illustrera vilka utmaningar också den ryska militära ledningen står inför.

Det framtida kriget

I det utrikespolitiska konceptet från 2013 slås fast att hotet från storskaliga krig, inklusive kärnvapenkrig, har minskat. Samtidigt noteras att moderniseringen, som lett till nya sorters vapen, underminerar den globala säkerhetsstrukturen.

Ryska militära tänkare är högst medvetna om komplexiteten i dagens väpnade konflikter. Inte minst det faktum att antalet rekryter minskar i de ryska väpnade styrkorna har tvingat militärteoretikerna att tänka om.⁷ I den gällande militärdoktrinen från år 2010 sägs en militär konflikt omfatta alla sorters väpnad strid, inklusive storskaliga, regionala eller lokala krig och väpnade konflikter. En väpnad konflikt är en väpnad sammandrabbning av begränsad storlek mellan stater eller motsatta parter inom en enskild stats territorium.

Ett lokalt krig har begränsade militärpolitiska mål och berör huvudsakligen de stater som står emot varandra. Ett regionalt krig berör flera stater i en region och förs med nationella väpnade styrkor eller i en koalition av väpnade styrkor. Parterna strävar mot viktiga militärpolitiska mål. Det storskaliga kriget förs mellan koalitioner av stater eller mellan världens stormakter. Det kan vara ett resultat av en eskalerande väpnad konflikt, ett lokalt eller regionalt krig. Det storska-

liga kriget kräver mobilisering av ländernas samtliga materiella och andliga resurser.

Nutida militära konflikter karaktäriseras av bl a en integrerad användning av militär styrka och icke-militära medel samt ett ökat inslag av informationskrigföring. Utmärkande för samtida militära konflikter är den oförutsägbarhet med vilken de börjar och förekomsten av ett brett spektrum av militärpolitiska, ekonomiska, strategiska och andra mål. Särskilt bruk av informationsåtgärder i syfte att nå politiska mål utan användning av det militära instrumentet, nämns också.

I framtiden kommer, enligt militärdoktrinen, militära konflikter att utmärkas av hastiga förlopp, selektivitet, en hög grad av målförstörrelse, snabb manövrering av förband och eldkraft, samt användning av olika mobila förband. Avgörande faktorer för att uppnå målen kommer att vara innehav och behållande av det strategiska initiativet, upprätthållande av landets civila och militära ledning, samt herravälde över land, hav, luft och rymd. I doktrinen förutses också att betydelsen av precisionsvapen kommer att öka, liksom vikten av elektromagnetiska vapen, laser- och infraljudsvapen, datorstyrda system, ”drönare” och självständiga marina pjäser, samt robotstyrda modeller.

Strategisk avskräckning – med betoning på nukleär avskräckning – är fortfarande vital i ryskt militärstrategiskt tänkande. Emellertid börjar ryska militärteoretiker att blicka bortom den nukleära avskräckningens princip.

Andrej Kokosjin är en av de mest insiktsfulla tänkarna på området. Idag finns inget alternativ till nukleär avskräckning för Ryssland, skriver han, men viktiga förändringar är på gång. ”Överdriven tilltro till nukleär avskräckning i nationell säkerhetspolitik är förödande och till och med farligt för Ryssland”, hävdar han. Icke-nukleär avskräckning, enligt Kokosjin, omfattar kon-

ventionella högprecisions- och långräckvidiga vapen, baserade på nya fysiska principer, samt avancerade informations- och kommunikationssystem. Att besitta sådana förmågor skulle ge ”medel att förhindra en motståndare från upptrappning för att dominera i ett akut politiskt och militärt läge.” Kokosjin anser att en icke-nukleär princip bör tas fram till Rysslands militärdoktrin och andra strategiska dokument som reglerar de väpnade styrkorna.

Generalstabschefen, Valerij Gerasimov, menar att Ryssland står inför ett paradigmskifte. Han påpekade i februari 2013 att ”den arabiska våren” skulle kunna vara ett exempel på framtidens krig, och att det finns viktiga lärdomar att dra från konflikterna i Nordafrika och Mellanöstern. Han har noterat att krigets förutsättningar dramatiskt har ändrats. Icke-militära medel har i flera fall visat sig mycket effektivare än vapenstyrka för att uppnå politiska och strategiska mål. Enligt Gerasimov påverkas nu ”befolkningens protestpotential” av politiska, ekonomiska, informationsrelaterade, humanitära och andra icke-militära medel. Förhållandet mellan icke-militära insatser och militära är, enligt honom, 4:1, d v s de icke-militära insatserna uppgår till fyra gånger så många som de strikt militära. Framtidens krig karakteriseras av ett slagfält utan direktkontakt mellan de stridande enheterna. ”Vad gör vi mot en helt robotstyrd fiende?”, frågar han. Vad asymmetrisk krigföring beträffar fastlår han att rysk krigsvetenskap ligger efter den amerikanska, samt att det behövs en ny militärteori inom detta fält.

Ytterligare ett område där de väpnade styrkorna måste höja sin kompetens är konfliktlösning efter den väpnade konfliktens slut. Regler om ansvarsfördelning måste utarbetas mellan en stor mängd ministerier samt inom de väpnade styrkorna. Mer forskning behövs

inom områdena gemensamma operationer och samverkan, enligt Gerasimov.

Det förefaller klart att vägen framåt för de ryska väpnade styrkorna är införandet av nya system och rutiner för ledning, kommunikation, underrättelser, övervakning och spaning (C4ISR). Men Ryssland ligger efter i teknologisk utveckling. Dmitrij Rogozin, vice premiärminister med ansvar för försvarsindustrin, har påpekat att Ryssland riskerar att ”försova sig under en pågående militärtekniska revolution.”

Pågår därmed ett paradigmskifte? I Ryssland, som är en kontinent, understryks – föga förvånande – markstridskrafternas betydelse. Samtidigt finns insikter om informationsteknologins betydelse för det framtida kriget. En av de mest inflytelserika militärstrategerna är Machmut Garejev, preses i Krigsvetenskapsakademien och veteran från andra världskriget. Han betonar komplexiteten i modern krigföring och är väl medveten om den nya teknologins påverkan på det framtida slagfältet, vilket inte hindrar att han – sett från Rysslands horisont – också understryker stridsvagnens roll. I Desert Storm 1991 användes, enligt Garejev, fler än 10 000 stridsvagnar, vilket vida överskrider det antal som Sovjetunionen använde för att besätta Berlin 1945. Då användes 6 300 stridsvagnar. Han anser också att principen om nukleär avskräckning håller på att bli föråldrad, men han ser för närvarande inga alternativ till denna princip. Samtidigt argumenterar han för en anpassning av de väpnade styrkorna till modern krigföring. Och det är ett krig som karakteriseras av: medel för informationskrigföring – UAV:er, robotteknisk utveckling och utvecklade ledningssystem.

Kort sagt, ett slagfält utan soldater – men med robotar. I så måtto kan Garejev sägas personifiera både den uttalade osäkerheten

och det aktuella dilemmat för ryskt militärt tänkande.

De ryska militärteoretiska tänkarna står inför en formidabel utmaning, liksom deras kollegor gör överallt i världen. Det finns idag ingen samsyn kring hur morgondagens slagfält ser ut. Förra sommaren 2013 kunde man läsa en artikel i *New York Times* skriven av generalmajor H. R. McMaster, chef vid Fort Benning i Georgia med rubriken ”The Pipe Dream of Easy War.”⁸ I artikeln kritiserade han övertron på avancerad teknik. Hans slutsatser var:

1. Krig är politik.
2. Krig är mänskligt, d v s det är människor som strider.
3. Krig är osäkert – just för att det är politik och mänskligt.

Således råder inte enighet ens i USA kring frågorna om det framtida slagfältet.

Från den ryska horisonten är den teknologiska klyftan mot omvärlden det kanske mest akuta problemet. En annan brännande fråga är det minskande antalet rekryter i de väpnade styrkorna. På lång sikt kommer debatten om

principen bortom nukleär avskräckning och det ökande antalet icke-militära medel som kan användas för att vinna inflytande att bli allt viktigare. Detta är komplexa frågor och några snabba svar finns inte – inte heller kan enstaka länder lösa dem på egen hand. Hur ett lands väpnade styrkor ska se ut är en avspiegling av ett lands samhälls- och styrelseskick – och därmed ytterst en fråga om nationens överlevnad.

Idag ser vi i Ukraina hur Ryssland använder politiska, informationsmässiga, ekonomiska och militära medel – i ett slags spegelbild av den ryska föreställningen om hur väst, främst USA, fört krig de senaste tio åren.

Slutsatsen här är tydlig: det vore ett stort misstag att underskatta ryska militära tänkare och att i stället fastna i okunnighetens fördomar. I slutet av 1800-talet fanns denna vetskap i Sverige – och inte minst i Krigsvetenskapsakademien. Utan denna insikt och kunskap riskerar vi att hamna i ett yrvaket uppvaknande med en raserad världsbild.

Författaren är docent, forskningsledare vid FOI och ledamot av KKrVA.

Noter

1. Persson, Gudrun: *Learning from Foreign Wars. Russian Military Thinking 1859–1873*, Helion, Solihull 2010/2013.
2. von Wahlde, Peter: *Military Thought in Imperial Russia*, opublicerad Ph D, Indiana University, 1966.
3. Fuller, William C Jr: *Strategy and Power in Russia 1600–1914*, Free Press, New York 1992.
4. Kersnovskij, A A: *Istoriia russkoi armii* 4 vol, (nyutgåva, red), Golos, Moscow 1992-94, vol 3, s 23-24.
5. Ett referat återfinns på <http://kkrrva.se/vintersymposium-om-militart-tankandel/>.
6. Ett sammanfattande referat av Akademisammankomsten den 14 mars 2013 finns här: <http://kkrrva.se/valbesokt-och-intressevackande-akademisammankomst/>.
7. ”Security Policy and Military Strategic Thinking” i Jakob Hedenskog och Carolina Vendil Pallin (red): *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective – 2013*, FOI, Stockholm, s 71-88.
8. http://www.nytimes.com/2013/07/21/opinion/sunday/the-pipe-dream-of-easy-war.html?_r=0